

Stigen Uldvarefabrik

Av Dag Mysen

Et tidsskille i Indre Østfold

Stigen Uldvarefabrik ble det første industrielle foretaket i Indre Østfold som ble grunnlagt på tilgang på elektrisk strøm. Fabrikken ble til som et samarbeidsprosjekt mellom *Henrik Mysen*, som bygde regionens første elektrisitetsverk i fossen sin, og *Anders Hjalmar Schander* og *Gustaf Werner* som ønsket å bygge ullvarefabrikk med tilgang til elektrisk kraft til spinnemaskinene.

Schander og Werner registrerte firmaet Stigen Uldvarefabrik i 1898, bygde fabrikken parallelt med at Henrik anla elverket i fossen sin, og åpnet fabrikkvirksomheten i 1899 da verket begynte å produsere strøm med en kapasitet på 80 hk (hestekrefter). Slik fikk vannfallet tilnavnet «Spinnerifossen».

Dette ble samtidig begynnelsen på elektrifiseringen av møbelindustrien på Mysen. Hele tre små snekkerverksteder ble innpasset i bygget til ullvarefabrikken, og når det var tilgang på overskuddskraft fikk disse småbedriftene mulighet til å bruke den til små maskiner som lettet arbeidet. Dette spredte seg som muligheter til flere lokaliteter i den gryende Mysen-byen. Kapasiteten var selvsagt avhengig av vannføringen i elva, som varierte med vær og årstider. Slik ble denne symbiosen mellom ullvarefabrikken og pioner-elverket i Spinnerifossen også starten på møbeleventyret som gjorde Mysen

til Norges hovedleverandør av finere møbler mellom 1920 og 1970.

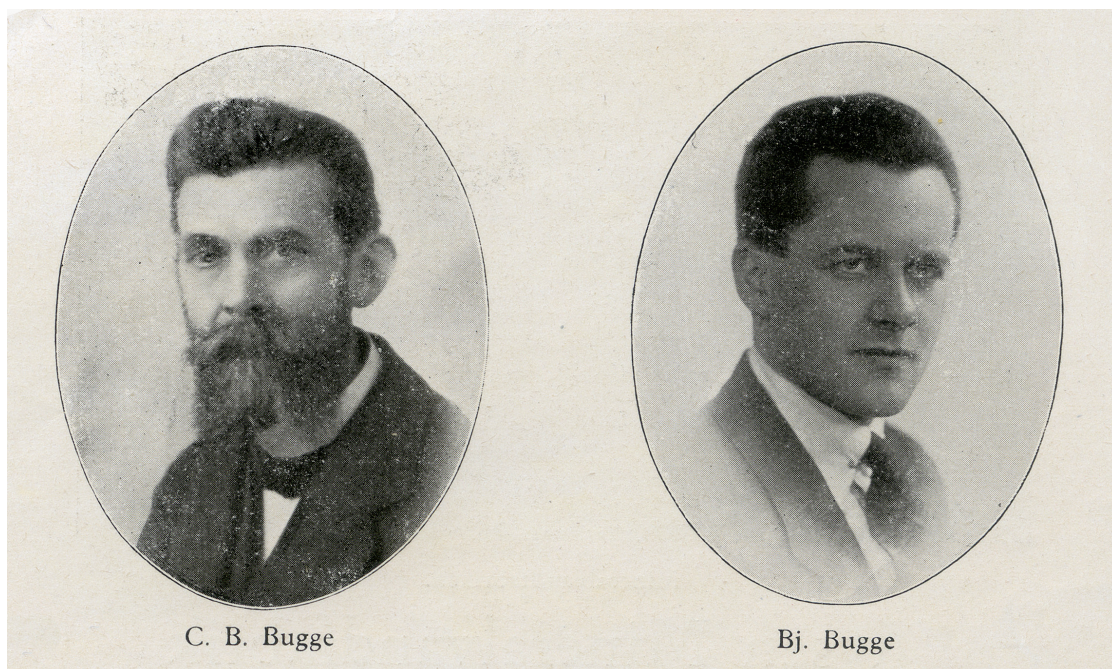
I 1908 trakk Werner seg ut av prosjektet og solgte sin del av eierskapet til *Peder Louis Hannevold*. I slutten av november året etter gikk imidlertid det nye eierskapet konkurs.

Nytt eierskap

I 1910 ble det formet et nytt eierselskap: A/S Stigen Uldvarefabrik med den viden kjente forretningsmannen C.B. *Bugge* fra Bergen som hovedaksjonær og disponent. Gustaf Werner kom nå tilbake på eiersiden. Fabrikken produserte ullstoffer til kjoletøy og dresser, samt ulltepper. Flere hjem i Eidsberg har sikkert fremdeles ulltepper i bruk som er produsert på Stigen i Mysen. Selv har jeg tre etter mine foreldre, og som er i bruk i hytta ved Kulevann saga.

Fabrikken hadde i snitt rundt 30 ansatte, ganske likt fordelt mellom kvinner og menn. I perioder ble den såkalte «Røverborgen» brukt som bolig for arbeidere ved Stigen Uldvarefabrik. Trolig var dette arbeidskraft fra et større distrikt. Dette huset ble senere revet for å gjøre plass til byggene som nå rommer Felleskjøpet på Mysen.

Bugges sønn, Bjørn, ble etter hvert disponent for bedriften. Han kom på kant med arbeiderne som forlangte høyere lønn i jobbetiden like etter første verdenskrig. De organiserte seg. Det ble streik med tilsvarende oppsigelser fra arbeidsgivers side.

Cornelius Berg Bugge og Bjørn Bugge. Bildet er fra boken «Fra Norges næringsveie i tekst og bilder, Østfold fylke, utgave for 1923.

Fabrikken sett nede fra Spinneridalen. Bildet er fra boken «Fra Norges næringsveie i tekst og bilder, Østfold fylke, utgave for 1923.»

Utmattelseskrigen førte til at bedriften gikk konkurs i 1920.

Bjørn Bugge kjøpte tilbake bedriften i 1922. Men konjunktorene ble vanskelige og det ble ny konkurs i 1924. Det ble slutten for ullvarefabrikken.

Cornelius Berg Bugge

var en av de mest landskjente bedriftseiere som noen gang har investert i Indre Østfold. Han var fra små kår og arbeidet seg opp til å bli en særs vellykket forretningsmann og investor med base i Bergen. Mesteparten av det han eide og tjente brukte han på å utvikle nynorsk språk og kultur. Han stiftet og ledet Vestmannalaget samme år som han kjøpte seg inn i Stigen på Mysen. Han grunnla Norsk Herbyrge som kom til å stå bak kaffistovene i de store byene. Han fikk sjøsatt nynorskbrukende bankvirksomhet, var med og grunnla

dagsviser på nynorsk, han fikk i gang lærerhøyskole med nynorsk som opplæringsmål, han garanterte økonomisk for oversettelsen og produksjonen av nynorsk bibel, han var med på å støtte arbeidet med nynorsk alterbok og nynorsk salmebok, og fikk nytrykket Ivar Aasens nynorske ordbok. I tillegg kjøpte han tomt til Det Norske Teateret som ble bygget i Oslo.

Han fikk seg en staselig bolig i Markveien i Bergen. I bybrannen i 1916 ble hele Markveien fullstendig nedbrent og ødelagt. Det ble begynnelsen på en mer anstrengt økonomisk situasjon for Bugge, samtidig som han fortsatte å strekke økonomien sin for å ivareta sine dype kulturelle interesser.

Fra 1920 av ble det konkurrer i flere foretak han var involvert i, så som Stigen på Mysen. Mot slutten av 1920-årene gikk han også personlig konkurs, og da han døde i 1934 regnet

Spinneribrua med del av taket på fabrikken til venstre. Postkort utlånt av Jul Aage Krosby.

Stigens Uldvarefabrik,

— Mysen —

modtager Uld og strikkede Uldfiller til Spinding af alle Sorter Garn samt til Vævning af Yderfrakke- & Ulstertøier, Cheviot, Diagonaler, Satiner, Vadmél. Kjøle- & Kulstøier for Damer samt Tæpper og Schawler.

Da vi nu har tiløst Væveriet med mekaniske Vævemaskiner og ligesaa paa andre Omraader udvidet Fabrikens Produktionsevne, kan vi for Eftertiden hurtigere expedere Vævnadstilvirkningen.

Godt Arbeide og reel Behandling garanteres

Stigens Uldvarefabrik.

Annonse fra *Indre Smaalenenes Avis* 8. februar 1901.

han seg som fattig og i samme kår som han i sin tid kom fra.

Historien videre

Etter konkursen i 1924 overtok Kinsarvik Sparebank eiendommen Stigen Uldvarefabrik og Spinnerifossen som pant. Da kastet ordfører Hamil og Mysen kommune sine øyne på fossen og kjøpte eiendommen i 1931 for 22 000 kroner, og overdro fossen til elverket. Med de rundt 100 hk energi Spinnerifossen kunne produsere, ville elverket med fossene i Mysen-elva kunne dekke over 80% av kommunens totale energibehov med egen strøm ved normal vannføring.

Søppelfylling

Selve eiendommen på vel fire mål ønsket kommunen å bruke som søppelfylling. Den lå hendig til for

Mysens formål. Men fyllinga lå nær bebyggelse på alle kanter. Lukt og rotteplage ble sjenerende. I 1937 ble det bevilget 50 kroner til rottegift. Oppgaven ble overgitt til *Kristian Andresen* som også kunne smykke seg med tittelen «desinfektør»! Men det hjalp lite. Slakterne i Mysen dumpet slakteriavfallet sitt på Spinnerifyllinga, så rottene levde høyt på fete og margfulle retter. Drepte man hundre av dem med gift sto to hundre rede til å overta. Den forferdelige lukta

Mysen må utvide søppelfyllingen

Spørsmålet om å gå til utvidelse av den nåværende søppeltømmingsplassen i Mysen ble drøftet i kommunestyret igår, og det ble enstemmig besluttet å kjøpe inntil et areal på ca. 2,7 mål av *Hans Herlands* eiendom Engebakke. Kjøpesummen er ca. 5400 kroner.

Ordfører *Ytrehus* kom inn på en innsendt artikkel i *Indre*, hvor det ble rettet kritikk mot kommunen fordi den utvider en søppelplass, som har en meget uheldig beliggenhet. — Ikke fordi vi pleier å ta hensyn til anonyme avisartikler, sa han, men formannskapet har vært fullstendig oppmerksom på denne saken. Vi kan imidlertid ikke fine noe bedre sted. Det blir eventuelt bare å flytte ulempe over fra den ene til den andre. En annen ting er at vi vil forsøke å fylle over til stadighet slik at fyllingen ikke blir liggende åpen.

— Vi er lei søppelplassen alle sammen, men det er gamle synder vi er nødt til å dras med, sa *Hans Svinndal*. Dette kjøpet vil rette endel på den gamle ordningen, og det er faktum at vi måtte ha kjøpt inntil et areal for å rette ut plassen i alle fall, selvom vi skulle ha funnet et nytt og bedre egnet sted.

Artikkel i *Indre Smaalenenes Avis* 15. april 1959.

av slakteriavfallet gjorde besøk til Mysen fra Folkenborgsiden til en prøvelse. Samtidig vrimlet det av fluer og kakkerlakker, til liten glede for naboene.

Så forsøkte man seg med forskrifter for hva som kunne dumpes på fyllinga for blant annet å få bort slakteriavfallet. Men det var for sent. Fyllinga var blitt et mareritt for Mysenbyen og bybefolkningen. Man fryktet smittefaren for sykdommer som lå gjemt i fyllmassene. Flere byborgere truet kommunen med rettslige søksmål om søppelutfordringene ikke ble taklet bedre. Ordfører *Arne Løken* lovet bot og bedring. Fyllinga ble lagt i karantene. Noe av uhyggen ble gravd opp og gravd ned under sand et annet sted i Mysen. Og så pøste man på med DDT-pulver for å bli kvitt kakkerlakkene.

Men Mysen kommune lå innestengt i en liten geografisk enklave og hadde ikke annen lokalisering for en fylling. Så i 1959 ble det kjøpt til 2,7 mål av eiendommen Engebakke for 5400 kroner. Og ordfører *Ytrehus* lovet på tro og ære at kommunen skulle være nøye med å fylle over sand, både ofte og tilstrekkelig.

Slik gikk det da i mange år til fyllinga ble lagt ned. Nå blir søpla vår heldigvis sortert og tatt vare på og resirkulert. Rubbel og bit av avfall fra slakterier blir tatt vare på og brukt til nye produkter i en sirkulær økonomi. Og eiendommen Stigen er blitt tomt for boligblokker.

Arthur Beyer-Olsen og Trollull-fabrikken

I 1933 fikk *Arthur Beyer-Olsen* leie de tomme fabrikk-lokalene fra Stigen av Mysen kommune. Her startet han

Til firmaregistret

er anmeldt Nasjonal Metallull-fabrikk A/S, Mysen. Forretningens formål er fabrikkmessig fremstilling av metallull m. v. og omsetning av fabrikkens produkter.

Aksjekapitalen er kr. 25 000,00, fordelt på 50 aksjer a kr. 500,00. Aksjekapitalen er avgjort ved at det er overdratt styret til eiendom div. maskiner m. v., på nærmere vilkår. Arthur Beyer Olsen og Hjørdis Beyer Olsen har innløsningsrett til selskapets aksjer.

Styret består av Arthur Beyer Olsen, V. Aker, som tillike fungerer som selskapets disponent.

Notis fra Indre Smaalenenes Avis 25.11.1933

«Trollull-fabrikken» og produserte stålull for rengjøring av metaller i form av kjøkkenutstyr og bedriftsutstyr. Det ble begynnelsen til enda et industrieventyr på Mysen. I 1942 fikk han kjøpe Stigen-lokalene av kommunen.

Kilder:

- Hans Wåler: *Mysen-leksikon*. 1999.
- Indre Smaalenenes Avis.
- Ottar Grepstad: *Viljen til språk*.
Ei nynorsk kulturhistorie. Oslo 2006